

BOEKEN

ANDERS KIJKEN EN OVERGELEVERDE VERHALEN

TON DE LAAT

Een makelaar in Pruisen, het nieuwste boek van Nicole Montagne (1961), telt drieëndertig verhalen en essays, vol anekdotes, herinneringen en gedachten, meestal heel verrassend en beeldend genoteerd. Dat laatste verbaast niet omdat de schrijfster ook grafica van beroep is. Het mooiste verhaal vind ik *Rook* over een Japanse meesterdrukker die rook wil drukken. Dus flarden ijle rook insmeren met inkt en dan onder een pers afdrukken op vochtig papier. Onzinnig natuurlijk, want dat lukt nooit, maar voor mij, ook graficus, is het een formidabele gedachte. Want stel dat zij wel uitvoerbaar zou zijn, dan komt ook het afdrukken van menselijke adem binnen bereik. Dan zou je, als een Pygmalion, echt leven in een druksel kunnen blazen; de ultieme artistieke triomf! In hetzelfde verhaal grijpt Montagne terug op een jeugdherinnering: bij oma op schoot. Oma leest voor uit een prentenboek over Reintje de Vos. Bij diens aanvankelijke schelmenstreken wordt Nicole telkens boos en bewerkt zij de bewuste bladzijden met haar vuistje. Maar op de laatste pagina zit Reintje in de gevangenis, aan een ketting, op water en brood, het kopje scheef van verdriet. En dát zielige beeld van Reintje kan Nicole niet verkroppen. Zij vraagt oma om een zakdoek met eau de cologne. Niet, zoals je zou verwachten, om haar tranen te drogen, maar om er de afbeelding van het treurige vosje mee in te wrijven. Reintje zou dan weer blij worden, net zoals zijzelf altijd blij werd van 4711. En zo verrast Montagne vaker, met plotselinge, onverwachte wendingen, met een andere kijk op de dingen – op kunst, foto's, literatuur, landschap. De schrijfster voert daarbij graag excentrieke personages op, zoals psychogeografen, flaneurs en de kunstenaar Roman Opalka die zesenvertig jaar lang uitsluitend getallenreeksen schilderde. En ook de dochter van Brezjnev dansend op tafel, een ex-Miss Universe en Simone de Beauvoir met blote billen. Bij haar interpretaties bewandelt Montagne originele wegen en maant zij de lezer kritisch te blijven kijken en vooral de clichés te doorzien waarmee onze wereld vaak wordt dichtgemetseld. Ten voorbeeld: de schone schijn van praatprogramma's, reclames en facebook waarin iedereen hetzelfde emotionele jargon hanteert met kreten als vernieuwing, uitdaging, passie en creativiteit. Hier wordt geen venster op de wereld geboden maar, integendeel, een voorgeprogrammeerd midden, met alle gemiddelde wensen, smaken en visies vandien; de camera liegt, zegt Montagne. Ook ons onophoudelijke fotograferen van van

alles en nog niks doodt het geheugen en staat echte herinnering aan wezenlijke, dierbare momenten in de weg. Fel polemisch wordt ze over een beschouwing, door Joost Zwagerman, van foto's van Anna Leibovitz in Zwagermans boek *Alles is gekleurd* uit 2011. Ze veegt, mijns inziens op goede gronden, met die beschouwing finaal de vloer aan. En toch is Montagne geen betweterige schooljuf of dominee. Ze brengt alles gereserveerd maar ook charmant en gelardeerd met sfeervolle, melancholieke beschrijvingen van het voormalige Oostblok, vooral van Praag. Dus met veel regen, mist, slepende kunstenaars, onbehouden douaniers en staalharde vreemdelingenpolitie. Een pakkend boek, met geen ander te vergelijken. Gooide Kenau Hasselaer in 1572–73 daadwerkelijk kokende pek vanaf de stadsmuren van belegerd Haarlem? En pape Magdalena Moons in 1574 echt aan met de Spaanse bevelhebber Valdez om een stormaanval op Leiden te voorkomen? Het zou kunnen maar keiharde historische bewijzen ontbreken, zoals er überhaupt weinig bekend is over de twee heldinnen van de Tachtigjarige Oorlog. Toch weet historica Els Kloek (1952) beiden aanschouwelijk te portretteren in haar recente boek *Kenau & Magdalena*. Daarbij zet ze niet alleen formele bronnen in, voorheen de exclusieve pijlers voor geschiedschrijving, maar ook wat tegenwoordig *history from below* heet, zoals overgeleverde verhalen, egodocumenten, pamfletten, afbeeldingen en dergelijke. Kloek stapt aldus volledig af van het vroegere adagium 'staat het niet in de akten dan is het niet gebeurd'. Met dit adagium werden overigens, vooral in de negentiende eeuw, Kenau en Magdalena door gezaghebbende historici naar het rijk der fabelen verwezen. Kloek verdeelt haar aanpak met de vergelijking geschiedschrijving is geen rechtspraak: historici vonnissen het verleden niet, maar moeten het zien te reconstrueren en te duiden. Haar boek heeft trouwens een doel dat veel verder reikt dan de beide hoofdpersonen. Het wil een beeld schetsen van de beginjaren van de burgeroorlog die hier in de zestiende eeuw werd uitgevochten en afrekenen met de heersende gedachte dat oorlog een mannenzaak is. Kloek is tenslotte niet voor niets voorvechtster van het begrip vrouwengeschiedenis en drijvende kracht achter het onvolprezen standaardwerk *1001 Vrouwen* dat vorig jaar uitkwam. Zij acht het aandeel van vrouwen in de geschiedschrijving ten enenmale onderbelicht. De combinatie vrouwoorlog is voor krijgskundigen en historici immers eeuwenlang een blinde vlek geweest en

Kloek wil die vlek invullen waar zij dat kan. Voor mij persoonlijk is zij daarin uitstekend geslaagd. Want, voordat ik Kenau en Magdalena las, had ik inderdaad weinig notie van de als 'rondtrekkende steden' opererende huurlers, waarin vrouwen alledaagse taken vervulden als marketensters, echtgenotes van soldaten, prostituees, vervoerders en handelaren in oorlogsbuit en geplunderde waren. Aan de andere kant, waar het belegerde steden betreft, had ik nauwelijks idee van vrouwen als arbeidskracht bij de versterking van vestingmuren, als boodschapperster en bewaakster van huisraad bij afwezigheid van de man. Wel had ik enig angstig vermoeden van de vrouw als slachtoffer van massale verkrachting, mishandeling en moord. Door het besproken boek werd dat vermoeden helaas gruwelijke werkelijkheid.

Tot slot wijs ik op het prachtige Nederlands van de schrijfster en op het buitengewone boekdesign van sterontwerperster Irma Boom.

Nicole Montagne – *Een makelaar in Pruisen, Verhalen en essays*. 192 blz. Uitg. Vantilt. € 19,95.

Els Kloek – *Kenau & Magdalena, Vrouwen in de Tachtigjarige Oorlog*. 344 blz. Uitg. Vantilt. € 21,95.

